

KREDIT SHARTNOMALAR BILAN BOG‘LIQ FUQAROLIK ISHLARIDA ISHTIROK ETUVCHI SHAXSLAR VA ULARNING HUQUQIY MAQOMI

**ТДИОУ tayanch doktoranti
M.Murodov**

Fuqarolik sud ishida ishtirok etuvchi shaxslar - ish natijalaridan qonuniy manfaatdor bo‘lgan, protsessda o‘z nomidan harakat qiladigan va shu sababli jarayonning rivojlanishiga hamda ishning borishiga ta’sir etuvchi ma’lum huquq va majburiyatlarga ega bo‘lgan shaxslaridir.

Y.V.Mixaylovaning fikricha, sud protsessi ishtirokchisi - bu aniq jismoniy yoki yuridik shaxs emas, balki jismoniy va yuridik shaxslarning son jihatdan cheklanmagan doirasi tomonidan ifodalanishi mumkin bo‘lgan toifa, maqom, rol¹.

Kredit shartnomalari bilan bog‘liq nizolar bo‘yicha bank yoki boshqa kredit tashkiloti (mikromoliya tashkiloti, lombard, ipotekani qayta moliyalashtirish tashkiloti), qarz oluvchi (iste’mol krediti shartnomasi, ipoteka, maqsadli kredit va boshqalar), kredit shartnomasi bo‘yicha kafil, sug‘urta tashkiloti, garovga qo‘yuvchi (boshqa majburiyatlarni ta’minlash bo‘yicha) va boshqlar (umumiy mulkdorlar) fuqarolik sud ishida ishtirok etuvchi sifatida qatnashishi mumkin.

Mazkur shaxslar kredit shartnomalari bilan bog‘liq nizolarning turlaridan kelib chiqib fuqarolik sud ishlarini yurtishda da’vogar, javobgar (sherik da’vogar, sherik javobgar), uchinchi shaxslar (vaziyatdan kelib chiqib nizo predmetiga nisbatan mustaqil talablar bilan arz qilmaydigan uchinchi shaxslar yoki nizo predmetiga nisbatan mustaqil talablar bilan arz qiluvchi uchinchi shaxslar) sifatida ishtirok etishlari mumkin.

Faktoring tashkiloti (pul talabnomasidan boshqa shaxs foydasiga voz kechish evaziga moliyalash (faktoring) faoliyatini amalga oshiruvchi yuridik shaxs) fuqarolik sud ishlarida huquqiy voris sifatida ham ishtirok etishi mumkin.

Kredit shartnomalari bilan bog‘liq nizolarda taraflar iqtisodiy hihatdan teng bo‘lmagani uchun tarafkashlikka qarshilik (“nemo judex in causa sua”) nazariyasi dolzarbdir.

Fuqarolik prossual huquqda ishda ishtirok etuvchi shaxslar orasida birinchi o‘rinda taraflar turadi. Taraflar fuqarolik sud ishlarining zarur subyektlari hisoblanadi.

¹ Михайлова Е. В. Правовой статус сторон в гражданском процессе Российской Федерации: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.15 / Е. В. Михайлова. Самара, 2004. С. 9

Taraflar bir-biriga qarama-qarshi manfaatlarga ega bo'lgan fuqarolik protsessining asosiy ishtirokchilaridir, ya'ni ular o'rtasida huquq to'g'risidagi nizo kelib chiqadi va uni to'g'ri ko'rib chiqish uchun eng ko'p huquqiy kafolatlarni taqdim etgan holda sud tomonidan hal qilinadi².

Fuqarolik protsessining taraflari da'vogar va javobgar:

da'vogar – o'zining buzilgan yoki nizoli subyektiv, moddiy huquqlari yoki qonun bilan qo'riqlanadigan manfaatlarini himoya qilish to'g'risida iltimos bilan sudga murojaat qilgan shaxs;

javobgar - da'vogar tomonidan ularning subyektiv, moddiy huquqlari yoki qonun bilan qo'riqlanadigan manfaatlarini buzuvchi sifatida aniqlangan va shuning uchun sud tomonidan javobgarlikka tortilgan shaxs.

N.F.Abbyasov ta'kidlashicha, fuqarolik nizosining taraflari ish qo'zg'atilgan paytdan boshlab da'vogar va javobgar bo'ladilar va da'voning qanoatlantirilmagani yoki qanoatlantirilishidan qat'i nazar, shunday pozitsiyada qoladilar³.

Haqiqatan ham fuqarolik sud ishlarida da'vogar va javobgarining maqomlari ayni fuqarolik ishi bo'yicha maqomi o'zgarmaydi.

I.Y.Kirvel quyidagilarni ta'kidlab o'tadi, da'vo tartibidagi ishlarda taraflari - buzilgan yoki nizoli subyektiv huquqlarni yoki qonun bilan qo'riqlanadigan manfaatlarini himoya qilish uchun sudga murojaat qilgan moddiy munosabatlarning haqiqiy ishtirokchilari sanaladi⁴.

Kredit shartnomalari bilan bog'liq nizolar ham da'vo tartibidagi ish sifatida odatda kredit munosbatalaridan kelib chiqadi.

Bank, mikromoliya tashkiloti, lombard, ipotekani qayta moliyalashtirish tashkiloti va qarz oluvchi kredit shartnomasidan kelib chiqadigan nizolarning turlaridan kelib chiqib da'vogar yoki javobgar sifatida nizoning tarafi bo'ladi.

Kredit qarzi bo'yicha nizolar, garovga qo'yilgan mol-mulkni undirishda bank, mikromoliya tashkiloti, lombard, ipotekani qayta moliyalashtirish tashkiloti da'vogar bo'lsa fuqaro javobgar bo'ladi.

Kredit shartnomalari bilan bog'liq nizolar xususan, kredit shartnomasini haqiqiy emas deb topishda bank, mikromoliya tashkiloti, lombard, ipotekani qayta moliyalashtirish tashkiloti va qarz oluvchi ham da'vogar ham javobgar bo'lishi mumkin.

² Тихомирова Ю.В. Понятие и сущность особого производства в гражданском процессе // Вестник РГГУ. Серия «Экономика. Управление. Право». – 2010. - №14. – с.163-168.

³ Аббясов Н. Ф. Стороны в гражданском процессе / Н. Ф. Аббясов // Арбитражный и гражданский процесс. 2002. №4. С. 4

⁴ Кирвель И. Ю. Стороны в гражданском процессе: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.15 /И. Ю. Кирвель. Мн.: Изд-во Белорус. ун-та, 2003. С. 6.

Kreditorning nototo'g'ri xatti-harakati bo'yicha nizolar, oldindan to'lov bo'yicha nizolar, kreditning kelib chiqishi bilan bog'liq nizolar, maxfiylik va ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha nizolar, kredit tarixi bo'yicha nizolar, kreditni ortiqcha to'lash bo'yicha nizolarda qarz oluvchi da'vlgar bo'lsa kredit tashkiloti javobgar bo'ladi.

Fuqarolik protsessual huquqida taraflar (da'vogar va javobgar) bir qator huquq va majburiyatlarga ega bo'lib, ular Fuqarolik protsessual kodeksi bilan belgilanadi. Taraflar teng protsessual huquq va majburiyatlarga ega.

Kredit shartnomalari bilan bog'liq nizolarida bank yoki boshqa kredit tashkiloti (mikromoliya tashkiloti, lombard, ipotekani qayta moliyalashtirish tashkiloti), qarz oluvchi ham fuqarolik sud ishlarini yuritishda FPKda belgilangan huquq va majburiyatlardan foydalanadilar.

Taraflar protsessual himoya vositalaridan foydalanishda eng keng huquqlarga ega.

FPKning 44-moddasida taraflarning protsessual huquq va majburiyatlari belgilab berilgan. Da'vogar bildirilgan talablarning asosini yoki predmetini o'zgartirishga, qo'shimcha talablar taqdim etishga, da'vo talablarining miqdorini oshirishga yoxud kamaytirishga, ulardan to'liq yoki qisman voz kechishga haqli.

Javobgar da'vogarning talabini to'liq yoki qisman tan olishga, qarshi da'vo taqdim etishga haqli.

Da'vo ishini yuritishda taraflar sud protsessining har qanday bosqichida ishni kelishuv bitimi tuzish yoki birinchi instansiya sudida sud alohida xonaga (maslahatxonaga) sud hujjatini qabul qilish uchun chiqquniga qadar mediativ kelishuv tuzish orqali tugallashga haqli⁵ ekanligi belgilab qo'yilgan.

Kredit shartnomalari bilan bog'liq nizolarining turidan kelib chiqib taraflar da'vogar va javobgarining maxusus huquqlaridan foydalanishi mumkin.

Kredit shartnomalari bilan bog'liq nizolarda bank yoki boshqa kredit tashkilotilari (mikromoliya tashkiloti, lombard, ipotekani qayta moliyalashtirish tashkiloti) yuridik shaxs bo'lgani uchun ularning vakillariga berilgan ishonchnomada maxsus huquqlardan foydalanish ko'rsatib o'tilgan bo'lishi lozim.

Ishning natijalaridan qonuniy manfaatdor shaxslar kredit shartnomalari bilan bog'liq nizolarga doir arizalar berish, kredit shartnomalari bilan bog'liq fuqarolik ishi materiallari bilan tanishish, ulardan ko'chirma olish, taqdim etilgan hujjatlarning nusxalarini tuzish va ularni tasdiqlashni talab qilish, e'tiroz bildirish, kredit shartnomalari bilan bog'liq nizolar turiga qarab dalillarni taqdim etish, dalillarni tekshirishda ishtirok etish, kredit shartnomalari bilan bog'liq fuqarolik ishi bo'yicha protsessning boshqa ishtirokchilariga savollar berish, iltimosnomalar berish, sudga

⁵ Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 23.01.2018-y., 02/18/FPK/0612-son.

ogʻzaki va yozma tushuntirishlar berish, oʻz mulohazalarini koʻrib chiqish, eʼtirozlar va boshqa shikoyatlar (apellyatsiya, kassatsiya, taftish)ni taqdim etish huquqiga ega. Kredit shartnomalari bilan bogʻliq fuqarolik ishining natijalaridan qonuniy manfaatdor boʻlgan shaxslar oʻz protsessual huquqlaridan vijdonan foydalanishlari shart. Sud jarayonni kechiktirishga yoki ishning mazmunidan chetga chiqishga urinishlar sud tomonidan rad qilinishi mumkin.

Kredit shartnomalari bilan bogʻliq fuqarolik ishi boʻyicha protsessda ishning natijasi (uning holati) bilan qonuniy manfaatdor boʻlgan shaxsning huquq va majburiyatlari doirasi ushbu shaxsning protsessual holatiga bogʻliq.

Kreditor oʻz xohishiga koʻra quyidagilarga haqli:

- daʼvoni faqat asosiy qarzdorga nisbatan qoʻyish;
- daʼvoni faqat kafilga qoʻyish;
- birinchi navbatda asosiy qarzdorga, soʻngra kafilga nisbatan daʼvo qoʻyish;
- kafilga, soʻngra asosiy qarzdorga daʼvo qoʻyish;
- asosiy qarzdor va kafilga qoʻyiladigan talablarni bitta daʼvo arizasida birlashtirish.

Kreditorning mazkur huquqlaridan kelib chiqib aytishimiz mumkinki, kredit shartnomalari bilan bogʻliq nizolarda taraf sifatida kafillar ham ishtirok etishi mumkin. Kredit shartnomalari bilan bogʻliq nizolarda taraflar sifatida bir necha fuqarolar (qarzdorlar, kafillar) sherik javobgarlar yoki sherik daʼvogarlar sifatida ishtirok etishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati:

1. Михайлова Е.В. Правовой статус сторон в гражданском процессе Российской Федерации: Автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.15 / Е. В. Михайлова. Самара, 2004. С. 9.
2. Тихомирова Ю.В. Понятие и сущность особого производства в гражданском процессе // Вестник РГГУ. Серия «Экономика. Управление. Право». – 2010. - №14. – с.163-168.
3. Аббясов Н.Ф. Стороны в гражданском процессе / Н. Ф. Аббясов // Арбитражный и гражданский процесс. 2002. №4. С. 4.
4. Кирвель И.Ю. Стороны в гражданском процессе: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.15 /И. Ю. Кирвель. Мн.: Изд-во Белорус. ун-та, 2003. С. 6.